

Az új cselédtörvényjavaslat bírálata.*)

Hézagos és felületes munkabér-statisztikáinkból és a napi élet tapasztalatából tudjuk, hogy Magyarországon a megélhetés, a kereseti alkalom korlátozottsága és a pénz vásárló erejének általános csökkenése s a vele kapcsolatos általános drágaság következtében, nagyon meg van nehezítve. A dolgozó népre különös súllyal nehezedik a primitív gazdasági rendszer kizsákmányolásán kívül, az államhatalom, a közigazgatás s a felső osztályok társadalmi nyomása is. Ezért munkásnépünkben szakadatlan elégedetlenség, forrongás észlelhető. A gazdasági, politikai, szociális nyomás s az olvasás-írás és a sajtó terjedése: mind kooperatív módon közre a szervezetlen dolgozó tömegek osztálytudatra való ébresztésében. Tudatára kezd jönni mind nagyobb és nagyobb számú munkás annak, hogy a munkásnak munkástársa pártjára kell állani és a munkásoknak szervezett kollektív akarattal, összetett erővel kell sorsuk javítását megkísérelni. A munkásnép osztálytudatos szervezkedésére és közös cselekvésére: a munkaadók hasonlóval felelnek. S mivel a vagyonos munkaadók érdeke közös az általuk kizsákmányolt munkásnéppel szemben s mivel az ő befolyásuk alatt áll az állam s a törvényhatóságok nagy apparátusa: a munkaadók fölhasználják az állam egész hatalmát a magok kiváltságainak védelmére és a munkásnép szervezkedésének megakasztására.

*) Felolvasott a Társadalomtudományi Társaság 1907. április 29-én tartott ülésén.

A munkásság osztálytudatos szervezkedésének preventív meggátlására szolgáló eszközül játszik ki az állam által kezdetű „szociálpolitikai” alkotásokat. A „nép- és emberszeretet, a közérdek” ragyogó jelszavai közé csempészve, terjesztik ki az állam s mai szociális rend egyéb fentartóinak hatalmát, „fegyelmi és fékező jogát” a munkásnépre; „a nép javára alkotó szociális politika” hamis zászlajával kobbazzák el a forrongó munkásságnak eddigi szervezkedési, mozgási szabadságát. Kemény tusát, súlyos érdekharcot folytatnak itt a hatalom urai „a kultúra, a humanitás, a szociális lelkiismeret, emberszeretet” jelszavaival: a magasabb bért, több jólétet, könnyebb boldogulást követelő munkásnép ellen!

Különösen tapasztalható ez a mezőgazdaságban. A magyar mezőgazdasági munkás keresete oly csekély, bizonytalan s a kereseti lehetőség annyira időhöz kötött, hogy a mezőgazdaságban keresett bérből megélni, emberhez illően enni, lakni, ruházkodni népünk milliói nem tudnak. Természetes azért, hogy köztük az elégedetlenség is, mint a kivándorlás mutatja, a legnagyobb s a szervezkedési törekvés a legerőteljesebb. A földesúr észre se vette mikor, csak azt látja, hogy a paraszt megváltozott. Több bért, jobb ételmezt, ol helyett, piszkos kuckó helyett legalább egy földes-szobát követel. A földműves a bért emelni, a birtokos pedig csökkenteni akarja. Közöttük a perpatvar azért soha nem szűnik. A munkásnép szervezkedéssel igyekszik a maga erejét gyarapítani. Míg a földbirtokosság az államhatalom oltalma alá helyezi a maga érdekeit. A politikai hatalmat kezében tartó nagybirtokosság azonban a szervezkedő nép legyűrésére, az elégedetlenség csillapítására nemcsak a csendőrszuronyok erejét mozgósítja, hanem inaural „népérdekeket védő, emberszeretettől áthatott nagyszabású szociális politikát” is. A fórum hangzik: mindent a népért s az emberszeretet hangzatos frázisaitól, hogy az elámitott köztudat szemeláttára annál erősebb, annál reakciósabb törvényeket alkossanak a jogosan elégedetlenkedő munkásnép elnyomására.

Egy ilyen törvénytervezetet dolgoztatott ki „az új korszak kormánya” is (a *Budapesti Hírlap*, 1907. ápr. 21. sz. szavai szerint) „legfőbb támaszának, a gazdaközönségnek védelmére”. Ezt a törvényjavaslatot mesteri módon alkotta meg a jogászfiú furfang a birtokos osztály védelmére. Minden szakasza szerves összefüggésben van, minden szakasza zsenialitással és ritka precizitással szolgálja: a munkásnép megkötésének és a földesúri hatalom teljes fentartásának törekvését. A legsúlyosabb fegyverzetet adja a földesurak kezébe és az állam minden intézményét a nagybirtokosság érdekeinek védelmébe állítja. Ezért kell vele foglalkoznunk.

A gazda és a mezőgazdasági cseléd jogviszonyát szabályozó törvényjavaslat indokolása szerint szükség van erre az új törvényre azért, mert az 1876: XIII. t.-c. meghozatala óta a gazdasági cselédek helyzete és a gazdához való viszonya annyira megváltozott, hogy a régi törvény nem felelt meg többé sem a gazdák, sem a cselédek érdekeinek; „másfelől azért, mert a régi törvényből hiányzanak mind-ama szociális értékű rendelkezések, amelyeknek megállapítására már a nemzeti termelés zavartalan menetének a társadalmi béke alapján való biztosítása szempontjából szükség van. Az új törvényjavaslat a cselédek és gazdák közötti jogviszonyokat úgy kívánja szabályozni, hogy rendelkezései a gazda, a cseléd érdekét s a gazdasági és társadalmi fejlődés közérdekét pártatlanul, egyaránt szolgálják.”

Különös büszkeséggel emeli ki a javaslat indokolása az új törvénytervezet humánus szellemét, nagyszabású szociális rendelkezéseit és szociális vívmányait a régi törvénnyel szemben. Míg ugyanis az 1876: XIII. t.-c. 2. §-a szerint minden cseléd a gazda házi fegyelmi joga alá tartozott, az új törvényben már csak a 18 éven alóli kiskorú cseléd; a „nagykorú cseléd azonban nem s vele szemben ezen javaslat 33. §-a értelmében a gazda, szolgálati vétség esetében csak dorgálást, vagy rendbüntetést alkalmazhat.” „Azt hiszem, — folytatja az indokolás és a sorok közül kiordít a verés elhagyása miatt érzett sajnálkozás, — manapság nem is lehetne már az 1876: XIII. t.-c. szellemében alkotni új törvényt, amikor a valóság, az élet a most idézett törvény alapfelfogását túlhaladta. Törvénnyel kikényszeríteni a patriarchális viszonyt sohasem lehetett, most sem lehet. Patriarchális viszonyt csak a szeretet szála fonhatnak (mondja Darányi, a nép atyja). . . . Javaslatom ott, ahol ma kiélesedett a helyzet a gazda s a cseléd között, alapja lehet a békés összhang s egyetértés helyreállításának, ott pedig, ahol ez ma is zavartalan, semmi esetre sem fog bajt csinálni, minden egyébtől eltekintve azért sem, mert a testi fenytés jogával eddig sem élt az emberséges gazda.”

Miután így megvédte magát a miniszter a gazdák szemrehányásai ellen a testi fenytés elhagyása miatt s miután kiemelte az új javaslatnak azt a nagy vívmányát, hogy abból törölte (az 1876: XIII. t.-c.) „a gazda megmotosási jogát s a cseléd társaknak, a hűtlen cseléd följelentésére vonatkozó kötelelőségét”: hangsúlyozza a miniszter, hogy a rendelkezésére álló összes hivatalos s magánadatok felhasználásával készítette javaslatát, mert „nem elméleti, bürokratikus csinálmányt, hanem a gyakorlati életbe átvihető javaslatot akart adni, amelynek rendelkezései nem fognak papíroson maradni”.

I. Ez a javaslat minduntalan a cseléd érdekének védelmét hangoztatja s a cseléd érdekében alkotott intézkedésekkel igyekszik hangoztatni maga mellett. Nem térhetünk azért ki néhány szakaszának megvizsgálása elől. Le kell szögeznünk, mint kortörténeti adatokat, hogy a magyar mezőgazdasági népet miféle rendelkezésekkel volt kénytelen az állam védeni a XX. században a feudális kizsákmányolás ellen. Ezek a szakaszok kétségtelen, mert a feudális birtokarisztokrácia minisztere által elismert bizonyítékai annak, hogy a magyar nép még ma is szabad prédája egy középkori jellegű gazdasági-rendszernek. Mekkora lehet ott a valóságban a visszaélés és milyen súlyos a munkásnép anyagi helyzete, ahol a főurak engedelmes eszköze, Darányi kénytelen törvénybe iktatni, hogy

8. §. „Tilos és semmis az olyan megállapodás, amelynél fogva a cseléd családtagjának előzetesen egyezséggel megállapított arányos, külön díjazás nélkül kellene valamely munkát vagy szolgáltatást teljesítenie (ú. n. robot, úrdolga, uzsora, dézsma, ingyen munka stb.)”

9. §. „Tilos és semmis az olyan előzetes megállapodás, amelynél fogva a cseléd előre kötelezi magát arra, hogy járandóságát egészben vagy részben a gazdának, családtagjának vagy bárki másnak eladja. Tilos és semmis az olyan megállapodás is, amely a gazdát, családtagját vagy bárki mást feljogosítaná arra, hogy a cseléd járandóságát egészben vagy részben szeszes itallal vagy bármivel megválthassa.”

10. §. „Tilos és semmis az olyan megállapodás, amelynél fogva a cselédnek a maga vagy családja részére bármit is a gazdánál vagy az általa megjelölt embernél, cégnél kellene vásárolnia.”*)

„A munkások hibásan nevezték ugyan el, — Darányi szerint, — a cseléd családjának ingyen munkáját robotnak, az ú. n. robotmunka eltiltása, nézetem szerint ma már közérdekből elodázhatatlanul szükséges, mert a legtöbb viszálnak ez az oka s minden felszítható elégtelenségnek ez a melegágya” (24. lap).

A 25. §. eltiltja, hogy „a cseléd bérét bárminemű bárcával, vagy utalvánnyal, ú. n. „jancsi bankóval” fizesse ki a gazda, amely szokás szintén nagyon elterjedt”.

A 34. §. a cselédén üzött uzsorától kénytelen eltiltani a kapzsi gazdákat, kimondván, hogy a „cselédnek adott előleg, kölcsön után kamatot szedni vagy váltót venni tilos”, mint az eddig általános szokás volt; különösen modern és humánus gazdának tartja az magát, ki cselédjétől, munkásaitól nem szed 8%-os kamatot; továbbá, hogy

*) A törvényszakaszokat Darányi Ignác földművelési miniszternek: „Törvényjavaslat a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról” 451. számú hivatalos kiadásából idézem.

„a cseléd járandósága terhére a gazda által beszerzett terményeknek, élvezeti, ruházati cikkeknek, eszközöknek s ingóságoknak árát a gazda nem számíthatja fel kétszeresen nagyobb értékben, mint az eredeti vételár volt”.

Sok baja volt eddig a munkásnépnek a gazdától kapott elégtelen és rossz élelmezés és terménybeli járandóságai miatt; minduntalan megrövidítették őket. A törvényjavaslat ezekről most is általánosságban intézkedik csupán. A 24. §. azt mondja: „a gazda köteles a cselédnek az eledeleket elegendő mennyiségben és jó minőségben kiadni” és a 46. §. i) pontja kimondja, hogy a cseléd felmondás nélkül elmehet, „ha a gazda hatósági figyelmeztetés után is a cselédet (annak panaszára) éhezésnek teszi ki.” Ennyit azonban az eddigi törvények is biztosítottak és ez meg nem gátolhatta, hogy a szolgabíró elnézése és munkásellenes elfogultsága mellett a cseléd koplaltatása, avas és férges szalonnával, ocsús búzával, dohos liszttel való kielégítése: mint a munkásnép örökös panaszai bizonyítják, általánosan ne uralkodjék.

A törvényjavaslatnak idézett pontjai éles világot vetnek rettenetes gazdasági elnyomottságára és munkásnépünk igen nagy elmaradottságára.

II. Ez intézkedései után, a „humánus gondolkodás, nemes ember-szeretet által vezetett” törvényjavaslat, a „szociális lelkiismeret” szavától is serkentve, igyekszik „a nemzeti termelés zavartalan rendjének és békés fejlődésének biztosításán kívül”: „javítani” a gazdasági cselédek helyzetét is. Erre vonatkozó intézkedései a 23—32. és 41.§§-ban találhatók. Mivel a törvényjavaslat objektív bírálatára vállalkoztunk, vegyük vizsgálat alá első sorban annak javító intézkedéseit már csak azért is, mert ebből ítélhető meg a javaslat modern-sége és értéke. Bírálatunkban, formális jogi fejtegetések helyett az a szempont vezet: milyen szociális helyzetet teremt a gyakorlatban a cseléd számára? Tényleg egyenrangú szerződő felek lesznek-e a földesúr és cseléd? A törvény által hangsúlyozott egyenjogúságot, mozgási szabadságot, jóllétet: tényleg biztosítja-e a javaslat a cselédnek olyan mértékben, mint a javaslat védői állítják?

24. §. „Ha a gazda a cselédnek élelmezést adni tartozik, köteles a cselédnek elegendő mennyiségben és egészséges minőségben kiadni. (22., 43., 57. §.)”

25. §. „A terménybeli járandóságokat köteles a gazda a maga termésének tisztaszemű, megrostált, jó minőségben kiszolgáltatni. Egyéb természetben való járandóságokat szintén jó minőségben köteles a gazda a cselédnek kiadni.

A cseléd bérét bárminemű utalvánnyal vagy bárcával fizetni tilos.”

26. §. „A szegődményes földet a gazda a kellő időben, vetésforgója szerint olyan területen köteles kijelölni, mely a gazdaságban hasonló termény alá szánt többi földje átlagos minőségének megfelel.

A szegődményes földet, ha a szerződés szerint megművelve köteles átadni, olyan jól megművelve tartozik átadni, amilyen jól azon a vidéken a hasonló termény alá szánt földeket megművelni szokás.

A szegődményes föld termését a betakarításkor a gazda ingyen köteles a cseléd lakásába szállíttatni.”

27. §. „A főzéshez, kenyérsütéshez s a háztartáshoz szükséges tüzelőt a gazda köteles adni a cselédnek. A cselédnek megtakarított tüzelőjét elvinni, eladni, elajándékozni, a gazda beleegyezése nélkül nem szabad. (22., 57. §§.)”

A tüzrevaló elvitele, eladása, elajándékozása: kihágást jelent, mely az 57. §. szerint harmadszori elítélésnél, esetleg 30 napi fogsággal s 600 koronáig terjedhető büntetéssel sújtható; ezzel a törvény „a gazda jogos érdekét akarja oltalmazni” (29. lap).

A munkás javát célzó idézett §§. fogalmazása nagyon laza, sok visszaélés és önkény elkövetésére hagyja nyitva az ajtót; a vitás eset eldöntését a földbirtokos által választott szolgabíróra és alispánra bízta. A törvénynek meg kellene határozni szabatosabban a 24. §-ban, milyen legyen az a „jó minőségű és elegendő élelem”; a 25. §-ban kimondandó volna vidékenkint, hogy a terménybeli járandóság csak súlymérték szerint adható ki és hogy a minőségre a tőzsdei szokvány az irányadó.

Sőt a leghelyesebb volna a terménybeli járandóság eltörlése s a pénzzel való fizetés.

A 26. §-ban a cseléd földjének megművelését (amiért eddig a gazdák drága fuvardíjat szedtek cselédeiktől) „a helyi szokás szerint” tartozik a gazda teljesíteni. Azonban szándékosan elfelejti megmondani, mi az iránytszabó helyi szokás? Például Csongrádban, Békésben a 100.000 holdas grófi latifundium, vagy a mellette meghúzódó 5 holdas, külterjesen művelt, parasztbirtok művelése? A tüzelő anyag kiadásánál is, vajjon a Pallavicini, vagy Esterházy „helyi szokása”, avagy csak a konyhája melegénél didergő parasztmunkás helyi szokása szabja-e meg a tüzelő mennyiségét: azt a törvény ismét bölcsen a szolgabíróra bízta! A cseléd kijátszása, megrövidítése biztosítva van a gazda javára, amely gazda ezt akarja.

A 28. §. szerint „az éves cselédnek*), vele élő feleségének és 12 éven alóli gyermekeinek, a szolgálatba lépés tizenötödik napja

*) A törvény büntető hatalmát kiterjesztette a féléves cselédekre is, gondoskodásától azonban az egész évre nem szerződő gazdasági cselédek százezreit megfosztja.

után betegségek esetére, az orvosi gyógykezelés költségét, legfeljebb 45 napig a gazda tartozik viselni, — kivéve ha a betegséget nyilvánvalóan a cseléd hibája okozta.” Továbbá a cseléd és felesége, meg 12 éven alóli gyermekei esetleges temetési költségeinek felét, szintén a gazda tartozik fizetni”.

És pedig a betegsegélyt, az indokolás szerint azért, mert „a gazdasági cseléd testi épségének és egészségének fentartása és oltalmazása közérdek s a termelő gazdák egyetemes érdeke”; a temetési költséget pedig azért, mert „az emberszeretet és szociális érdek úgy kívánja. A törvénynek azt kell bizonyítania, hogy a cseléd nem gép, mely ha ki nem javíthatóan szétesik, ridegen félredobják, hanem a cseléd a termelésben munkálkodó társa a gazdának, aki bizonyíthat arra, hogy ha kiesik kezéből a munkaeszköz, az akinek a munkában társa volt, tisztességgel adja őt vissza annak az anyaföldnek, melynek szeretetében és művelésében együtt éltek.” A tények azonban mutatják, hogy a hangzatos szavaknak ez a tömege arra van szánva, hogy ájtatoskodó és tartalmatlan szövirágaival feledtesse a nagyvágású, erőteljes szociális politika hiányát! Mert ugyan mi értéke van annak az emberszeretetnek s a morzsákat nyújtó „szociális politikának”, mely csak akkor hajlandó gondoskodni a cselédről, — aki napi 16—18 órán át pihenés nélkül használja ki egész testi és értelmi erejét a gazda vagyonának, jóllétének gyarapítására, kényelmének emelésére, — „ha a cseléd betegségét nem a saját hibája okozta”? Sőt a nyilvánvalóan a gazda hibája által okozott betegség esetén is föltételes a betegsegély, mert csak az évre szerződött cselédnek és a szolgálat megkezdése után 15 nap múlva jár ki és csak 45 napra szól. Azután ki ítéli meg azt, hogy a cseléd, vagy a gazda hibája okozta-e a betegséget? Maga a gazda. És hol található a beteg cseléd orvoslást s igazságot, mikor 20—50 km. távolságra van a falvaktól? A jogfosztásra, önkényre a gazdának itt is teljes szabadsága maradt. *)

De ha a gazda adja is a gyógyítást, ma ez is nagyon kétes értékű. „A gyógyítás — írja Mártonffy Lajos, Heves vármegye

*) E cikk megírása után olvastam a földművelésügyi bizottságnak 1907. ápr. 22. ülésében tett módosításait, melyek megfosztják e szakaszt még az itt adott alamizsna jótéteményétől is. A bizottság u. i. elfogadta azt a módosítást, hogy „a 200 koronánál kevesebb adót fizető gazdák a gyógyszerek árának felét levonhassák a cseléd béréből”; elfogadták azt is, hogy „a betegséget színlelő cseléd megfizesse az általa okozott költségeket!” Ujabb kibúvót statuáltak így, pedig hogy mit ér az eredeti orvosi kezelés is, mutatja gr. Andrassy Sándornak az az indítványja, hogy a gazdát csak arra kötelezzék, hogy az orvosért csupán 10 km.-re küldjön kocsit, és Darányi azzal az indokolással utasította el az indítványt, hogy „fölösleges ezt kimondani, mert orvost úgylis csak komplikáltabb esetekben hívnak s ahol az orvos távol van, ott rendszeren a kézi gyógytárból (!) segít a gazda.”

szolgabírája (*Budapesti Hírlap*, 1907. IV. 21. sz.) — ma a legtöbb helyen úgy történik, hogy kihozatják az uradalomba a beteghez a hetenkint egyszer kapható körorvost, aki rendel valamit a betegnek, de hogy a gyógyszer miként hatott s a betegség hogyan fejlődött, arról csak a jó isten tud. El kellene rendelni, hogy az uradalmi orvos a hét bizonyos napjain magától jelenjék meg a majorban, látogassa meg a cselédlakásokat s terjessze ki figyelmét a közegészségügy követeléseinek kielégítésére. A kisgazdánál pedig rendszerezíteni kellene az állandó orvosi kezelést.” Pedig hogy milyen égetően sürgős a vidéki mezőgazdasági nép egészségének ily hathatósabb gondozása, dokumentálja az az egy tény, hogy az 1905-ben elhalt 560.921 egyénből csak 56% részesült orvosi kezelésben.

Hiányos a javaslat abban is, hogy a gyermekek születésénél a szülésznők járatását kötelezővé nem teszi. A gyilkos gyermekágyi láz, s az évente 63.000-nyi „veleszületett gyengeségben” elhalt kicsinyek száma, valamint a 15.000 halva születettek száma is épen a tanyákról kerül ki, mert senki sincs, aki az anyára és szülőttére oly fontos egészségügyi szabályok betartásával törődnek épen a legválságosabb időszakban.

A balesetből nem származó, valamint a helyváltoztatás idejére eső betegségekről sem gondoskodik a törvény. A cseléd 13 éves gyermekei is fölfordulhatnak orvosi segítség nélkül, mert a majorból engedély nélkül kimozduló cselédnek, aki 30 napig és 600 koronáig terjedhető büntetéssel sújtható kihágást követ el, tilos kimozdulnia; az uraság pedig nem köteles orvost hivatni a 12 éven felüli családtagokhoz.

A magyar nemzet méltóságához, becsületéhez méltatlanok, a nép szociális és fizikai jövőjének biztosításához elégtelenek e törvény pepecselő félintézkedései, melyek Darányihoz méltóan, mindig azt lesik, víjjon egy falat kenyérrel több, vagy egy beteg gyermek gyógyításával több költség nem vág-e eret a földesúrnak profitján!

A 29. §. azt mondja, hogy „a gazda a cselédnek a közegészség követelményeinek megfelelő lakást köteles adni. Az új cselédlakások építésének részletes szabályait a törvényhatóságok rendeletben állapítják meg. Legkésőbb 10 év alatt minden gazda köteles cselédjének 1 külön szobából és kamrából álló lakást adni.”

A magyar államban 1905-ben 89.120 ember halt meg tüdővészben, másik 50.000 ember más fertőző betegségben. A fertőző betegségek és tüdővész, a statisztika bizonyosága szerint, a vidéki, tanyai nyomorgó népből aratják rettenetes hekatombáikat. Az elégtelen táplálkozásokon kívül, az egészségi szabályoknak meg nem felelő,

zsúfolt, földes, alacsony és szűk, sohasem szellőző, lakásnak nevezett ólak és lyukak: buja tenyésztő fészkei a ragadós betegségek csíráinak. És mégis, mikor Magyarország lakossága ma már abszolúte fogy, az országot az elnéptelenedés veszélye fenyegeti, a halálozás nő, a születés apad: a grófi érdekek engedelmes szolgája, nehogy az ezerholdasok profitja valahogyan apadjon, elegendőnek tartja, ha 10 év múlva kapnak a gazdasági cselédek és munkáscsaládok külön szobát. Addig, persze, hullhatnak szépen rakásra, ki törődnek nálunk azzal. A földolog az, hogy a házban eldeklamálhassa: „a nép atyja emberszerető szívvvel gondoskodott az ő kisembereiről!”

Egészen ilyen „nesze semmi, markold meg jól” módon intézkedik Darányi a cselédek pihenéséről és munkaszünetéről is. A 23. §. kimondja: „Köteles a gazda ügyelni arra, hogy a cselédet testi erejét meghaladó vagy egészségét veszélyeztető munka ne terhelje és hogy a cselédnek éjjeli nyugvásra az évszaknak megfelelően elég ideje maradjon.” Mert, így ámit és játszik ismét a szavakkal az indokolás, „a cseléd testi épségének és egészségének oltalmazása elsőrangú szociális érdek. A cseléd testi épségének és egészségének érdekét számba nem vevő okatlan intézkedéseket helyeselni nem lehet, mert hiszen a gazda csak a cseléd munkaerejének kifejtését követelheti, de a cseléd egyetlen tökéjét: testi épségét és egészségét csorbítani nem jogosult. Megfelelő éjjeli nyugovás kell az emberi testnek, hogy munkaerejének a napi munkában elhasznált frissességét visszaszerezze. De azt, hogy hány óra alvási ideje legyen a cselédnek, a gazdasági üzem természete miatt megszabni lehetetlen.” Ha a törvényjavaslat tervezője nem akarná sunyi szenteskedéssel a munkást kiszolgáltatni a földesurak önkényének és ha erkölcstelen és felháborító kétszínűsége nem a lelketlen kizsákmányolást akarná az államhatalom s közigazgatás erejével fentartani: megtudhatná az első orvostól, hogy a nehéz mezei munkában elfáradt testnek legkevesebb 7 órai alvásra van szüksége és hogy a 24 órából 18—20 órát nem lehet munkaidőnek felhasználni! Ha becsületesen akarná védeni a gyengét az erős ellen, a magyar népet a földesúri önkény ellen, úgy a törvényhozás *expressis verbis* iktatná törvénybe, hogy a napi munkaidő még aratás idején sem lehet több 14 óránál!

A magyar törvényhozás azonban nem cselekszi ezt, mert ott azok a földesurak hozzák ma is a törvényt, akiknek a népgyűlés ezer éves praxis után vérükbe ment már át. Mi mást lehetne ezektől várni a vasárnapi munkaszünetre vonatkozólag is, mint amit a 30.§. mond: „A gazda köteles gondoskodni arról, hogy a cselédnek vasárnapon és saját sátoros ünnepein munkaszünete legyen.”

„A munkaszüneti napon a gazda a cselédétől az állatoknak és férőhelyüknek rendes ellátásán, tisztántartásán, továbbá a majornak, rendbehozatalán felül rendesen semmiféle más munkát nem kívánhat; ha azonban valamely munka halaszthatatlan s annyira sürgős, — (és ugyan mikor nem sürgős a munka a gazda előtt?) — hogy elmulasztása a gazdára súlyos anyagi kárral járna, a gazda a cselédétől kivételesen az ilyen munkát a munkaszüneti napon is megkívánhatja s a cseléd az ilyen munkát teljesíteni köteles. (18., 57. §.)

„Az első bekezdés szabályai nem vonatkoznak a személyszállításra szükséges fogatok kocsisaira, továbbá azokra a cselédekre, akik háztartási munka teljesítésére is szegődtek (1. §.), végül azokra, akik olyan teendőkre szegődtek, amelyeknek félbeszakítása a gazdaság természete vagy az alkalmazás célja szerint lehetetlen (pld. csősz, fejős, kertész, vadőr stb.). Ezekre nézve a gazda — ha más megállapodás nincsen a szerződésben — olyatén felváltásról köteles gondoskodni, hogy a cselédnek legalább minden hónapban egy teljes, vagy minden két hétben egy fél napi munkaszünete legyen. (57. §.)”

Ha a cseléd nem végzi vasárnapról-vasárnapra a gazda által, sürgősnek jelzett munkát, esetleg a beteg, vagy távollevő másik cseléd helyett is (18. §.), akkor a cselédet, a törvény 18. §.-a szerint: „a gazdának okozott teljes kár és eljárási költségek megfizetésével és ráadásul, az 57. §. szerint kiróható 600 korona büntetéssel” lehet sújtani.

Ezt a „becsületes szándékkal” adott munkaszünetet is meg fogják emlegetni a cselédek! Mert annyi gonosz önzés, kapzsiság, kizsákmányolás nincs egy termelési ágban sem, mint a mezőgazdaságban. Ezt a törvényt szakaszt a szeszélyes, a kíméletlen gazda korlátlan önkénnyel fogja kihasználni a cseléd kifárasztására, vexálására, a maga bosszúságának a cseléden való kitöltésére. A számító gazdák pedig — előreláthatóan nagyon sokan lesznek, — a cseléd szolgálati idejének vége felé, kétszer-háromszor elítéltetik a cselédet a vasárnap nem teljesített sürgős munka címén 600 koronáig terjedhető büntetésre; a 60. §. szerint a gazda szavára, az ítélet végrehajtása felfüggeszthető. Akkor azt mondja majd a gazda a cselédnek: vagy „nálam maradsz”, vagy „esetleges magasabb munkabér, követelésedet elejted” s akkor az ítéletet nem hajtatom végre; vagy ha elmégy, lecsukatlak s akkor nem lesz sem helyed sem béred.. Válassz!” Ilyen sunyi ravaszsággal van „biztosítva” a vasárnapi munkaszünet másfél millió gazdasági cseléd rovására: a gazdának!

Ha becsületesen akarna eljárni a törvényhozó, a sok kivételes intézkedést elejtve azt mondaná: A vasárnapi munkaszünet minden

cselédnek kijár és ezen a napon a gazdasági cselédnek az állatok etetésén, itatásán kívül semmi tennivalója nincs. Amely gazda ez ellen vét s a gazdasági cselédet vasárnap is dolgoztatja, 10, 20, 30 napig terjedhető fogsággal büntetődik. Ez volna az egyenes és érthető beszéd.

Az elsoroltakon kívül a cseléd javát szolgáló intézkedés van még a törvény 31. §-ában, mely a póttartalékosok családjáról feltételelesen intézkedik; a 32. §-ban, mely az éves cseléd egyházi és községi adójának felét a gazdára veti ki; s a 41. §-ban, mely arról intézkedik, hogy az elhalt cseléd családját a gazda, egy havi bérrel és egy havi lakáspénzzel dobhassa ki. És ezzel megemlégtünk a javaslatnak összes olyan szakaszát, mely a cseléd javát szolgálni és a forrongó elégedetlenségét lecsillapítani akarja azzal a céllal, hogy a termelés zavartalan, békés rendjét ilyen állami szociális rendelkezésekkel biztosítsa.

III. És ez ellen nem is volna semmi kifogásunk. Az ország főtermelési ágának, a mezőgazdaság zavartalan fejlődésének biztosítását melegen óhajtja s elősegíti minden gondolkodó ember. S ha az állam hozna e célból bátor koncepciójú, messzelátó s a népmilliók érdekeit is ápoló reformalkotásokat: a mezőgazdasági munkásnép nyomorának enyhítésére, megélhetésének elősegítésére, erejének fokozására, mi legnagyobb örömmel támogatnánk alkotásában.

Ez a törvénytervezet azonban a termelés zavartalanságát akarja biztosítani csupán, de a munkásnép kegyetlen elnyomásával s a földesúri önkénynek, szeszélynek kizsaroló törekvésnek intézményes biztosításával. Ez a törvény odaállítja az államhatalom s a közigazgatási apparátus minden erejét s eszközét a cseléd vagyoni felelősségét a földesúr mögé, a földesúr támogatására; s a kormány, a vármegye és törvényhatóság, a csendőrség, rendőrség és katonaság teljes fegyveres erejével védelmezi a földesúr profitját: a nyomorgó munkásnak minden bér-emelő és emberi szabadságra törekvő minden mozgalmával szemben!

Abszolút megkötöttséget és mozdulatlanságot óhajt statuálni a munkásnép számára!

Nehogy ez állításunk túlzásnak s elfogultságnak kvalifikáltassék, idézzük a törvényből azokat a büntető szakaszokat, melyekkel a törvényjavaslat a stipulált szerződés megtartását óhajtja biztosítani és megszegését büntetni.

A törvénytervezet II. fejezete kötelezővé teszi minden cselédre és gazdára a szerződés megkötését. Csak az a cseléd követelheti a törvény idézett „jótéményeit”, aki szabályos szerződést kötött a gazdával s csak az a gazda nyer oltalmat „rossz” cselédje ellen, akivel szabályos szerződésre lépett.

A törvényjavaslat III. fejezete a szerződés teljesítéséről s az V. fejezete a szerződés megszegésének büntetéséről intézkedik.

A 13. §. arról rendelkezik, hogy „a cseléd a szerződés megkötése után köteles a meghatározott időben szolgálatba állani s cselédkönyvét, ha a beszegődéskor át nem adta (6. §.) a gazdának átadni.” Ezután kimondja a:

17. §. „Ha a cseléd a meghatározott időpontban törvényes ok nélkül, igazolatlanul a szolgálatba be nem áll, a gazda három nap alatt előterjeszhető panaszára az elsőfokú hatóság köteles a cselédet a szolgálat helyére karhatalommal előállítani. Ha a cseléd az előállítás után sem kezdi meg a szolgálatot, az 58. §., alapján kell büntetni s arra kell kötelezni, hogy a gazdának okozott költséget és kárt térítse meg . . .

Az 58. §. alkalmazása és a kártérítés kötelezettsége független attól, hogy a jelen §-ban szabályozott karhatalmat a cseléd ellen alkalmazták-e vagy sem.”

Miután a cseléd elővezetését karhatalommal elrendeli, a következő szakaszban biztosítja a gazda számára a munkás munkaerejét a következő módon:

18. §. „A cseléd tartozik a gazda (megbízott) utasítása szerint mindazokat a munkákat, melyekre szegődött, hiven, pontosan, legjobb tehetsége szerint végezni, a gazdaság rendjét megtartani s általában a szerződésben, a törvényben s más jogszabályokban (?) megállapított kötelezéseit lelkiismeretesen teljesíteni.

A cseléd tartozik, amennyiben erejét vagy képességét túl nem haladja, rövid időre, szakmányának természetével nem ellenkező, attól messze nem eső oly szolgálatot is teljesíteni, melyre nem szegődött, az esetben, ha arra hivatott cseléd társa megbetegszik, vagy távol van, vagy annak teljesítésében másféle ok által hátráltattnak, vagy ha a munka halaszthatlan s annyira sürgős, hogy elmulasztása a gazdára súlyos anyagi kárral járna.

Ha a cseléd köteleességét megszegi, a hatóság az 57. §. szerint alkalmazandó büntetésen felül, annak teljesítésére s a gazdának okozott teljes kár és eljárási költségek megfizetésére kötelezi.”

Ha tehát a cseléd nem dolgozik vasárnap úgy, mint hétköznap, éjjel vagy nappal a gazda parancsa szerint, ha nem dolgozik két cseléd helyett is, ha nem végzi azt a munkát is, melyre nem szegődött, akkor az 57. §. szerint bűnhődik. Ez a jeles szakasz, — tessék jól megjegyezni, — így hangzik:

57. §. „Kihágást követ el s 200 koronáig terjedhető pénz-büntetéssel büntetendő — amennyiben cselekménye a jelen törvény vagy a már fennálló törvények szerint súlyosabb beszámítás alá nem esik — az a gazda (megbízott) s az a cseléd, aki a szolgálati

viszonyból származó valamely kötelességét megszegi, vagy egyébként ezen törvénynek bármely rendelkezése vagy tilalma ellen vét.

b) Ha a kihágás elkövetését megelőző egy év alatt a gazda, illetőleg a cseléd a jelen törvénybe ütköző kihágás miatt egy ízben már meg volt büntetve, a másodszor elkövetett kihágás büntetése 400 koronáig, ha pedig ugyanazon időn belül ilyen kihágás miatt már kétszer vagy többször volt büntetve, az újabb kihágás büntetése 600 koronáig terjedhet.

c) Ha akár a gazda, akár a cseléd a kihágást azért követte el, mert a gazdák vagy a cselédek megállapodtak abban, hogy a szerződés lejárta előtt a kötelesség teljesítését egyszerre vagy egyenként abbahagyják, a kihágást 30 napig terjedhető elzárással s 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel kell büntetni. Kihágást követ el s ugyanilyen büntetéssel büntetendő az, aki a gazdákat vagy cselédeket arra ösztönzi, hogy kötelességeik teljesítését, a szerződés lejárta előtt egyszerre vagy egyenként tagadják meg.”

58. §. „Kihágást követ el s 30 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő:

a) az a cseléd, aki egy időre több gazdához szegődik el; valamint az a gazda, aki máshoz szegődött cselédet, e körülményt tudva, ugyanazon időre felfogad, vagy ígérete által elcsábítani törekszik;

c) ... az a cseléd, aki törvényes ok nélkül igazolatlanul a szolgálatba be nem áll, vagy aki a szolgálatból jogtalanul kilép. (17., 39., 47. és 48. §.)

Ha a cseléd ugyanazon időre több gazdához szerződik, annál köteles a szerződést teljesíteni — ha ez elfogadja (14. §.) — akivel szabályszerűen először szerződött; a többi gazdának, ha az előbbi szerződésről nem tudtak, kártérítéssel tartozik.”

Az 57—58. §§. büntetései egy egész életen át nyomorítanak meg másfél millió gazdasági éves munkást s ezek ugyanannyi számú családtagját. Mintegy harmadfél millió lélek fogja megsyenvedni életén keresztül ennek a barbár törvénynek rettenetes jármát, kártérítéseit, pénz- és börtönbüntetéseit. És hogy a büntetés súlyosbításánál tévedés ne essék, az emberszeretet nagy rajongója azt írja az indokolásban: „A büntetés a visszaeséshez képest emelkedik: míg az első esetben 200 koronáig, a másodikban 400 koronáig, a harmadik esetben már 600 koronáig terjedhető pénzbüntetés a kihágás büntetése. Azt hiszem, hogy ilyen fokozatos rendszer mellett minden esetben megállapítható lesz a büntetés igazságos (!) mértéke. Megjegyzem, hogy visszaesésnek nemcsak az tekintetik, ha a cseléd ugyanazon gazda, vagy a gazda ugyanazon cseléd sérelmére követ el újabb kihágást, hanem egy éven belől a kihágás elkövetése minden esetben a visszaesésre mért büntetéssel toroltatik meg.”

Vagyis a fél éves, vagy a helyet változtató cselédet egy éven belül elítélheteti két gazdája, kétszer 30 napi és kétszer 600 korona büntetésre és az 56. és 61. §. szerint a 48 óra alatt 600 koronát fizetni nem tudó cseléd elítélhető nem fizetés esetén, még további 90—90 napi börtönre!

Azt hiszem, fölösleges magyaráznom ezen intézkedések ember telenségét, a rabszolgaság korára emlékeztető brutalitását!

Fölszemes magyaráznom azt is, hogy az 57. §. c) pontja valamint az 58. §. c) pontja: megállítja a törvény alá tartozó másfél milliónál több tényleges gazdasági cselédnek minden bérjavításra törekvő szervezkedését, sőt az arra való gondolat cserélését is. Aki a szerződés lejárta előtt abbahagyja a munkát, mert kevés a bér, vagy rossz az étel, vagy kevés a pihenés; vagy aki cseléd társát arra buzdítja, hogy az ne dolgozzék, ha ő maga dolgozik is: már 30 napig és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandó.

Ezzel az intézkedéssel az a munkásgyűlölő Darányi, kinél kártekonnyabb, népünket jobban pusztító törvényeket csak Verböczy tudott kigondolni 1514-ben, visszaállítja a jobbágyi megkötöttséget, megfosztja az embert cselekvési, önművelődési, szórakozási szabadságától. A cselédet akarat nélküli páriává alacsonyítja. Ez a törvény csak elkeseredést, töméntelen szenvedést, nyomort fakaszt a munkásnép milliói számára.

Ennek a törvényjavaslatnak brutális önkénye csak akkor tűnik ki valójában, ha végig nézzük azokat a lehetőségeket, melyekben háromszori elítélés után, a 600 koronás maximális pénzbüntetéssel bünteti a szerencsétlen cselédeket. Például a 2. §. szerint, akinek nincs cselédkönyve s anélkül áll be, vagy aki hamis cselédkönyvvel állt be 45. §. j): azt már az 57. és 58. §-sal kell büntetni; „aki a szerződést bármilyen módon megszegi, annak valamely tilalma vagy kötelessége ellen vét, 57. §.”; aki a vasárnapi „sürgős” munkát nem teljesíti, 30. §.; aki nem elégszik meg 4 órai alvással, 23. §.; aki a majorból a gazda engedelmével távozni mer bármilyen rövid időre is, 19. §., 42. §. b); aki cseléd társa helyett a gazda rendeletére nem dolgozik, 18. §. I. és 3. bekezdése; aki megtakarított tűzrevalóját elviszi, eladja, elajándékozza, 27. §.; aki a gazda kárát meg nem téríti, 20., 35., 49., 50. §.; aki „cselédi alkalmaztatásának természetével merőben ellenkező vagy szándékosan sértő magatartást tanúsít”, 45. §. b) pontja: mindarra a 30 napos fogságot és 600 koronáig emelkedő büntetést alkalmazni kell, egy éven belül történt háromszori elítélés után.

Azt kérdelem, hogy van-e olyan mozzanata az emberi életnek, melyet ez alapon szerződészegésnek s a cselédi alkalmaztatás terme-

szetével ellenkezőnek, sértőnek ne lehetne nyilvánítani? Azt az értelmesebb, öntudatosabb munkást, aki cseléd társait béremelésre szervezi és akinek eltávolítása, megfélemlítése, egy-egy környék birtokosainak érdekében áll: elítélheti a szolgabírói önkény 30 napra s 600 koronára, 48 órai nem fizetés esetén még 90 napra, bármilyen önkényesen fölvetett címen, például azzal az ürüggyel, hogy nem köszönt, vagy hogy beszélgetés közben a földesúrra tiszteletlenül rálehel.

IV. Nincs semmi korlátja az önkénynek és üldözésnek. Azt mondhatná valaki, hogy a felettes hatóság ellenőrzése kellő biztosítékot nyújt az önkény ellen. Az azonban nagyon rosszul ismeri a földesúri profit gondos őrizőjét, aki föltételezi, hogy a felettes hatóság beavatkozásának elhárításáról, humanitásának meggátlásáról eleve ne gondoskodott volna. Mert a 62. §. kimondja, hogy „két érdemben egybehangzó határozat (ítélet) ellen felebbezésnek helye nincsen; s az elítélt nem felebbezhet, ha a másodfokú hatóság az ő büntetését enyhítette”. Ha tehát valamely hatalmas tízezer holdas gróf, püspök vagy apát panaszára, a földesúr által választott szolgabíró elítél az 58. §. c) pontja után egy neki kellemetlenül önérzetes vagy „lazító” cselédet 600 koronára s 30 napra és az általa választott alispán másodfokon leszállítja a büntetést 29 napra és 590 koronára: az ítélet ellen, bármilyen alaptalan s igazságtalan volt is, nincs felebbezés! Ilyen törvényt a XX. században csupán hatalmi dölyfjében s profitéhségében megbomlott agy tervezhetett!

Ilyen brutális törvényt alkotni még Bulgária sem merészel, mert legalább a látszatát igyekszik megőrizni kultúrálami voltának.

V. A törvényjavaslat hasonló kegyetlen önkénnyel bástyázza körül a szerződés felbontásának jogát is a cseléddel szemben. Kezdi a cseléd felmondási jogának korlátozását azon, hogy kimondja a

11. §. „A szerződés megkötésekor netalán adott foglaló egyoldalú visszaadása nem szünteti meg a szerződés érvényét.” A cseléd tehát vissza nem léphet, mert a 13. §. szerint „köteles a meghatározott időpontban szolgálatba állani”, ha ezt nem tenné, a 17. §. szerint „a hatóság köteles a cselédet karhatalommal a szolgálat helyére előállítani s ha nem akarna akkor dolgozni: kártérítéssel s az 57. §-ban megszabott büntetéssel sújtandó. Ellenben a 14. §. kimondja, hogy a szolgálat megkezdése előtt:

14. §. „Nem köteles a gazda a cselédet elfogadni:

a) ha a gazda a cseléd vagy háznépének hűsége, erkölcsi magaviselete ellen olyan alapos kifogást érvényesít, amelyet a szerződéskötéskor még nem ismert;

b) ha a cseléd akkor, mikor szolgálatba kellene lépnie, ragadós betegségben szenved;

d) ha a cseléd a meghatározott időpontban a szolgálatot igazolatlanul meg nem kezdi, vagy ha a cseléd ugyanazon időre a felfogadás után még más gazdához is beszegődött (58. §.) vagy végül

e) ha valami olyan eset következik be, amely miatt a cselédet a 45. §. alapján felmondás nélkül el lehetne bocsátani a már megkezdett szolgálatból.

Továbbá a már szolgálatban levő cselédet rögtön és kárpótlás nélkül elkergetheti a gazda a 45. §. értelmében. Ugyanis:

45. §. „Felmondás nélkül elbocsáthatja a gazda a cselédet:

b) ha a cseléd a gazdát, család tagját, intézkedésre vagy felügyeletre jogosított megbízottját tetteleg bántalmazza; vagy ha alkalmaztatásának természetével merőben ellenkező, szándékosan sértő magatartást tanúsít;

d) ha a cselédet nyolc napnál hosszabb időre terjedő szabadságvesztésre elítélték;

e) ha a cseléd kötelességének teljesítését megtagadja, vagy cselédtartásait arra ösztönzi, hogy szolgálati szerződésük lejáratá előtt kötelességeik teljesítését egyszerre vagy egyenkint tagadják meg;

f) ha a cseléd maga vagy családtagja a gazdának családtagjait rosszra csábítja;

g) ha a cseléd a gazda nevére, gazdája tudta nélkül pénzt vagy árut kölcsönöz;

h) ha a cseléd égő gyertyával, lámpással, tűzzel vigyázatlanul bánik;

i) ha a cseléd a gazda sérelmére s ezen törvénybe ütköző kihágásért, a szolgálati viszony tartama alatt háromszor jogerősen elítéltetett;

j) ha a cseléd a gazda félrevezetésével, hamis elbocsájtó bizonyítvánnyal, vagy hamis cselédkönyvvel állt szolgálatba;

k) ha a cseléd mint hadseregbeli vagy honvéd-újonc, vagy mint tartalékos, illetőleg mint póttartalékos tényleges szolgálatra bevonul, vagy mint védköteles akár részleges, akár általános mozgósítás alkalmával bevonul”, felmondás nélkül elbocsájtható, családja kilökhető.

A 14. §. a) és a 45. § J b) pontja a legelasztikusabb frázisokkal tartja fenn a gazda korlátlan s önkényes elbocsájtási jogát, mert mit jelenthet az, hogy „a cseléd vagy háznépének hűsége erkölce ellen kifogást érvényesít”, vagy hogy „alkalmaztatásának természetével merőben ellenkező, szándékosan sértő magatartást tanúsít”? Azt jelentheti, hogy ha elvégezte a nyári aratást, a gazda kártérítés nélkül elkergethesse a neki nem tetsző cselédet. Sőt mi több, a 49. §. megadja a gazdának azt a jogot is, hogy még kártérítést is követelhessen a 45. §. a), b), e), i) és j) pontja alapján történt felbontás esetén. Vagyis ha a 45. §. b) pontja szerint a cseléd alkalmaztatásának természetével merőben ellenkező, szándékosan sértő magatartást tanúsít”, vagy ha hamis cselédkönyvvel áll szolgálatba.

Ezek után valóban merő képmutatás a 42. §., mely egy havi felmondást köt ki a következő esetekben:

42. §. „A szolgálati idő eltelte előtt, egy hónapi felmondással, a gazda bármikor jogosan megszüntetheti a szerződést:

a) ha a cselédnek nyilvánvalóan nincs elég ereje vagy képessége arra a munkára, amelyre föl van fogadva;

6) ha a cseléd a gazda engedelmével nélkül a gazdaságból figyelmeztetés után is ismételve jogosulatlanul távozik;

7) ha maga a cseléd vagy háznépe perlekedő, veszekedő vagy erkölcstelen magaviselete által a ház vagy a gazdaság rendjét s a békés megtérést, figyelmeztetés után is zavarja, vagy ha a cseléd ivásnak vagy játéknak adja magát.”

Természetesen itt is a gazda határozza meg, hogy a cselédnek nincs elég képessége, vagy a ház rendjét zavarja. A törvény fogalmazása mindenütt szándékosan olyan laza, hogy a földesúrnak elég kibúvója maradjon a törvényesség látszatának megőrzésére. És még arról is gondoskodott a törvényjavaslat, hogy a munkás az igazságtalan elbocsájtás ellen jogorvoslatot ne igen kaphasson.

44. §. „A gazda vagy a cseléd a szerződést a 42. vagy 43. §. alapján felmondással csak úgy bonthatja fel (58. §.), ha e szándékáról azután, hogy a felbontás okául felhozott eset tudomására jutott, a másik felet, az ok közlésével, három nap alatt értesíti. Ha az értesített fél a felbontást jogosnak nem tartja s emiatt panaszt akar tenni, panaszát a hatóságnál az értesítés vételétől számított három nap alatt kell előterjesztenie. Az elsőfokú hatóság határozata ellenében tett felebbezés a határozat végrehajtását nem akadályozza.

47. §. „A gazda vagy a cseléd a szerződést a 45. vagy 46. §. alapján felmondás nélkül csak úgy bonthatja fel (58. §.), ha a másik felet azután, hogy a felbontás okául felhozott eset tudomására jutott, három nap alatt az ok közlése mellett értesíti. Ha az értesített fél a felbontást jogtalanának tartja s e miatt panaszt akar emelni, panaszát az értesítés közlésétől három nap alatt kell a hatóságnál előterjesztenie. A hatóságnál az eljárás megindítását ezen idő alatt a felbontó fél” is kérheti.

Az elsőfokú hatóság határozata ellen beadott felebbezés a határozat végrehajtását nem akadályozza.”

Ugyanezt ismétli a 16. §. is. Vajjon hány cseléd olvassa el s tartja mellénye zsebében ezt a törvényt majd, hogy a 3 nap alatt tudassa a felmondás okát? Ha pedig elmulasztja ezt és mégis távozik, ott a 17. és 58. §. A legtöbbször napi járó földre lakó cseléd hogyan mehet el a szolgabíró székhelyére, hogy a jogtalan felmondás ellen három nap alatt panaszt tehessen? Napokat a cseléd nem lézenghet el, míg bejut a szolgabíró elé! Azután meg a törvény határozottan

megtiltja a gazda engedelme nélkül való távozást a gazdaságból. A 19. §. szerint: „az 57. §. szerint büntetendő kihágást követ el, aki a gazdaságból jogosulatlanul távozik” és a 42. §. b) pontja szerint a jogosulatlan távozás: felmondási ok is.

Ennek a furfanggal megcsinált törvénynek minden szakasza gyilkos hálóként szövődik össze a szerencsétlen cseléd körül. Aki mozdulni mer, akinek panasza, sérelme van: azt kérlelhetetlenül el fogják ítélni évente kétszer-háromszor.

A törvénynek minden szakasza egy-egy pecke a kifizített csapdának, mely szinte automatikus tökéletességgel fog lecsapni a mozdulni akaró munkásra.

Kiszolgálhatja a törvény a cselédet a lelketlen gazdák embertelen önkényének a felmondással; viszont a cselédnek csak akkor van felmondási joga, ha házasodik, örököl, 15. §., vagy ha gazdája félholtra éheztetti, vagy a csontját töri, 43. §.

VI. Mikor egy magánjogi szerződést az állami s közigazgatási törvény ilyen brutálisan súlyos büntetőjogi szankcióval lát el, föltételezi az ember, hogy a szerződés kötésének formája s a szerződési köteleességek tételes pontossággal vannak felsorolva a törvényben. Aki azonban így vélekedik, az még nem emelkedett fel a Darányi és társai szociális gondolkodásának és emberszeretetének magaslatára! Mert ha a szerződési köteleességek taxatíve volnának felsorolva, akkor kevesebb „alkalom maradna a cselédek kijátszására, Hogy tehát ez a lehetőség megmaradjon, csak annyit mond ki a törvény, hogy:

4. §. „A szolgálati szerződés feltételeit a törvényes korlátok között a felek szabad egyezkedéssel állapítják meg.

A szerződésnek a törvénnyel s más jogszabályokkal ellenkező megállapodásai érvénytelenek.”

5. §. „A szolgálati szerződést írásban is, szóval is meg lehet kötni. A gazda, ha a szerződést szóval kötötték meg, köteles a cseléd kívánatára a megállapodásokról minden cselédnek külön-külön bérlevelet adni.

A törvényhatóság szabályrendeletben elrendelheti, hogy ha a szerződést szóval kötötték meg, a bérlevél kiadása minden esetben kötelező legyen, valamint elrendelheti azt is, hogy a gazda a gazdasági cselédnek a szolgálatba való belépését s a szolgálatból való kilépését a községi előjárásnál (rendőrkapitánynál) nyilvántartás végett bejelentse.

Annak, aki cselédül beszegődött: a szolgálati idő alatt, az elbocsátó bizonyítvány kiadása előtt (40., 42., 43., 53. §), a gazda beleegyezése nélkül útlevelet kiadni nem szabad.”

12. §. „Amennyiben ez a törvény vagy a törvényhatóságnak e törvény alapján alkotott szabályrendeleté ellenkező rendelkezést

nem tartalmaz, a felek jogai s kötelességei tekintetében a magánjogi szabályokat kell alkalmazni.

Amennyiben valamely szerződési megállapodás mibenlétét nem lehet megállapítani, a gazdaság környékén követett szokás irányadó.”

Eddig nem tette szóvá senki, hogy a szerződéskötésnek látszólagos szabadságát biztosítván, a legabszurdabb visszaélést követi el a törvény. A magyar földbirtokos osztály és vármegyei hatóságok embertelenségéről, lelkiösmeretlenségéről, népiertő gazdálkodásáról, tisztelet a csekély kivételnek, rettenetes lapokat jegyzett föl Grünwald és Acsády. Ilyen önkényesen ide-oda magyarázható szerződések megállapítását erre a földbirtokos osztályra és vak eszközeire, a szolgabírákra bízni: a dolog természete s a történelem tanúsága szerint is vakság. Ez az erőszakos és zsarnokoskodó osztály, jól megszervezett vármegyéivel konfiskálni szokta a népek az országos törvényekben nyíltan biztosított jogait is és Acsády a magyar jobbágyság történetében kimutatja, hogy a püspökök, apátok, földesurak tagadása, félremagyarázása, hamis esküje, ezerféle zsarolása ellen, mindig arra törekedtek a jobbágyok a XIII. század elejétől kezdve, hogy vállalt kötelességeiket taxatív felsorolt úrbérlevelekbe foglaltassák és hogy egyöntetű, az egész országra érvényes úrbéri kötelességeket állapíttassanak meg országos törvénnyel. A magyar nép története s a mai javaslat bizonyítja, hogy ez a törekvésük még máig sem sikerült. A jelen törvényjavaslat sem teszi kötelezővé, hogy a szerződés megállapodásait a gazda köteles legyen akár szerződésben, akár előre nyomatott űrlapokon, bérlevélben kiadni a cselédnek. Sőt ahelyett, hogy azt tenné, még növeli a zavart s a kijátszás lehetőségét azzal, hogy rábízza a törvényhatóságokra, hogy vármegyénként különböző szabályrendeletet alkossanak. Gondoskodnak így róla, hogy az az analfabéta paraszt cseléd, akire egész életét tönkretevő büntetésekkel erőszakolnak rá egy szerződést, melynek minden szakasza tör a paraszt boldogulásának megölésére, aki ezt a törvényt soha el nem olvassa (ugyan hányan olvassák el intelligens emberek-is?) még gyakorlatból, saját kárán sem tanulhatja ki ezt a törvényt, mert ahány vármegye, annyiféle szabályrendelet lesz. Így azután sikerült három kis szakaszban elérni, hogy egyénileg megkötve, a paraszt ne csak Amerikába ki ne szökjék, hanem, hogy mint eddig, egyik megyéből a másikba se merészeljen vándorolni.

Az 5. §-nak az az intézkedése, hogy az elszerződött cselédnek kivándorlásra útlevelet adni tilos, a szabad költözködésnek papíron is olyan jogát semmisíti meg tisztán magánjogi szerződés alapján, melyet, papíron legalább, a jobbágnak már az 1298-iki és azóta számos országos törvény biztosított. Es az 1547: 26. t.-c. törvénybe

iktatja, hogy „a jobbágyok szabadságát vissza kell adni, hogy azoknak, kik nem akarnak valamely, talán keményszívű és kegyetlen úrnak vagy nemesnek uralma alatt élni, szabadságukban álljon máshova költözni. (Acsády i. m. 217. 1.) A magyar jobbágyoknak ezt a jogát konfiskálja az 1907. évi kalodatörvény.

VII. Csinos kis terheket ró a javaslat a cselédek nyakába a kártérítés kötelezettségével is. Így a

20. §. „A cseléd minden kárért, amit a gazdának szándékosan vagy gondatlanságból, vagy a gazda utasításának megszegésével okozott, kártérítéssel tartozik. (35., 50. §.)”

35. §. „A gazda a cselédnek adott előleg, kölcsön, valamint a cseléd által okozott kára erejéig, ha a tartozást a cseléd ki nem elégítette, vagy nem biztosította, a cseléd bérét és egyéb járandóságát, a lakás, tüzelő és az élelmezés kivételével visszatarthatja, köteles azonban követelésének megállapítása végett az eljárást az illetékes hatóság előtt a visszatartás után három nap alatt megindítani. (57. §.)

Másféle követelésének fedezésére a gazdát a cseléddel szemben visszatartási jog nem illeti meg; ez azonban az 50. §. szabályát nem érinti.” (57. §.)

50. §. „Bármely okból szűnt is meg a szolgálati viszony, a cseléd köteles a szolgálatból való kilépés előtt a reá bízott tárgyakról pontosan beszámolni, csak ezután követelheti törvényesen a kijáró bérét.” (57. §.)

A gazda állapítja meg a maga kárát és zálogot is vethet azonnal a cseléd bérére és ingóságára. Az 50. §. pedig arra lesz jó, hogy pompásan megfogalmazott laza szerkezetében lehetővé tegye a gazdának a kijáró bér levonását, sőt további kártérítési jogot és 600 koronáig terjedő büntetést is biztosít még a gazdának. Ha ilyen jogot ad a törvény a cseléd ellen a gazdának, akkor kötelezővé kellene tenni azt is, hogy a cseléd csak hivatalos leltár alapján vegye át a reá bízott tárgyakat. Mert így az új eszközöket a gazda majd a cseléd béréből fogja beszerezni.

VIII. Van még a törvénynek több sérelmes pontja is. Maga az 1. §. sérelmes, mert a kalodatörvény minden súlyos felelősségét kiterjeszti az időszaki, 6—9 hónapra szerződő gazdasági cselédekre, tehát mintegy félmillió emberre is, de viszont ezeket betegség, baleset, halál esetére segélyben nem részesíti, az egyházi, községi adó s tandíj felét ezek helyett nem fizetteti.

Sérelmes a 2. §., mely a cselédkönyvet kötelezővé teszi. Úgynevezett fekete lista készítésére ad alkalmat. Arra való az, hogy ha ember akar lenni a cseléd is, ha nem tűri a pofonokat, ha enni akar, ha nem alázkodik a gazda előtt, csak átír a szomszéd birto-

koshoz, hogy ki kell éhezteni a „parasztot”; a szolgabíró pedig a cselédkönyv kiállítását el is húzhatja-vonhatja tetszés szerint. Sérelmes a 13. §. azon pontja, mely kimondja, hogy „a szerződés megkötése után a gazda a cseléd háziállatait csak akkor köteles befogadni, ha erre nézve megegyeztek és ha a befogadás ellen a gazda állategészségi szempontból hatósági állatorvosi bizonyítvány alapján alapos kifogást nem érvényesíthet.” Ez a rendelkezés egyetlen mellékkeresetétől fosztja meg a cselédet s azonfelül sok perpatvarra is fog okot adni. Mert az állattartás, a disznó és aprójószág a cselédnek okvetlenül szükséges életfentartásához; az állatorvosi bizonyítvány pénzbe kerül. Ha a földesúr akarja, a cseléd meg sem kapja. Ha a gazda cselédjét nem akarja elfogadni s ha ki akar bújni a kártérítés kötelezettsége alól, cselédjét szerződészegésbe kergetheti azzal, hogy a cseléd háziállatait be nem fogadja. A cseléd rendesen ragaszkodik állataihoz, érthető szükség kényszeríti erre és inkább be sem áll, minthogy azokról lemondjon. Ezzel pedig szerződészegővé válik, mert az állatok be nem fogadása nem felmondási ok, ugyanis kimondja a

39. §. „A szerződést a törvényben felsorolt eseteken kívül egyoldalúan nem lehet fölbontani. (17., 48., 58. §.)”

És ha mégis ragaszkodik a cseléd jószágához, a gazda az 57. §. alapján szerződészegésért kiverheti, elítéltheti és kártérítésre kötelezheti.

Különösen sérelmes, mert a jövő nemzedéket szolgáltatja ki a földbirtokos kizsákmányolásának és önkényének, a harmadik szakasz.

Ez így szól:

3. §. „A 12 éven felüli kiskorúnál a szolgálati cselédkönyv előmutatásával történt beszegődés a gazdára nézve azt a jogi vélelmet állapítja meg, hogy a beszegődés a törvényes képviselő beleegyezésével történt. A kiskorú cseléd tizennyolc éves koráig a gazda házi fegyelme alatt áll.”

Mit kell érteni a házi fegyelem alatt, megmondja a 46. §. b) pontja: „ha a gazda a házi fegyelem alatt nem álló cselédet tetteleg bántalmazza vagy bánásmódjával a cseléd életét, egészségét s testi biztonságát veszélyezteti, az a tizennyolc éven felüli cseléd eltávozhat”.

Az indokolás szerint azért hozta ezt a törvényt a kisemberek s árvák apja, mert „elvégre a tizenkét éven aluli kiskorú egyén testi alkata az állandó s folytonos munkát csak fejlődésének rovására bírhatja meg és azért elemi kötelessége a törvényhozásnak a jövő nemzedék testi fejlődésének is minden előfeltételét biztosítani”. Amiből következik, hogy agrárius gondolkodás szerint, a tizenkét éven felüli gyermek már, — a mostani nagy munkás hiány idején, — elég erős arra, hogy engedelmes legyen napi 16—18 órán át a birtokosnak. Ez a nagy gondos-

kodás, ha komolyan a jövő nemzedék testi fejlődését védené, a korhatárt felemelné legalább 14 évre s kötelezné a gazdát, hogy a 14—20 éves cselédet 7—8 óránál tovább dolgoztatni tilos, megszabná pontosan a vasárnapi s egy köznapi délután munkaszünetét. Ehelyett azonban az indokolás még a 12 éves korhatárt is lejjebb szállítja, midőn az iskola-kötelesekről azt mondja: „különböző időszerű munkára (pásztorokodás, burgonyaszedés, kukoricatörés, szántás-vetésnél ostoros) alkalmazható lesz ezután is a 12 éven alóli kiskorú, csak az állandó cselédi foglalkozást tiltja a törvény.”

Ez az egyetlen törvényszakasz, — a statisztika szerint, — legalább is 200.000 tizenkét-tizenhat éves gyermeket bíz a földesúri lelketlenség, pofozás, botozás, éheztetés önkényére. Így védik feudális Magyarországon a jövő nemzedékének erejét, egészségét!

Jogfosztást tartalmaz a 40. §. is, mikor megállapítja, hogy

40. §. „A szolgálati szerződés a meghatározott szolgálati idő elteltével megszűnik; az éves szerződést azonban, ha két hónappal előbb egyik fél sem nyilatkoztatja ki azt, hogy a szerződést nem akarja meghosszabbítani, ugyanazon feltételekkel még egy évre meghosszabbítotttnak kell tekinteni.”

Ez az automatikus meghosszabbítás eddig nem volt így szokásban. Ha a szerződés letelt és a gazda meg akarta tartani cselédjét, a szerződés letelte után alkudott meg vele újólá. Ez a szakasz is sok visszaélés okozója lesz, mert a gazda presszionálni fogja cselédjét. Valami csekély ürügy miatt elítélteti ugyanis a cselédet az 57. és 58. §. alapján és a büntetés végrehajtását felfüggeszteti; mikor azután a cseléd menni akar, presszionálja majd a felfüggesztett ítélettel a cselédet a maradásra.

Brutalitásával kirí még ebből a törvényjavaslatból is, a 33. és 19. §.

33. §. „A gazda a cselédet, ha kötelessége ellen vét, mint háznépének tagját megdorgálhatja; kifejezések, amelyek a család és a háznép keretén kívül más személyek között sértőknek tekinthetnek, a gazda irányában nem támaszthatják azt a vélelmet, hogy a cselédet becsületében érinteni szándékozott volna. A gazda a cseléddel szemben, ha ez kötelessége ellen vét, három nap alatt rendbírságot is alkalmazhat, de a rendbírság esetenként nem lehet több egy koronánál. Egy év alatt összesen tíz koronánál többet levonni nem szabad. (57. §.) A cseléd, ha a rendbírságot igazságtalannak tartja, a hatóságnál három nap alatt panaszt tehet. Az elsőfokú hatóság határozata ellen felelbezésnek nincsen helye.”

Ez a törvényszakasz magyarázza önmagát. Visszaállítja új alakban, a régi úriszékelt, de úgy, hogy annak bírságotlasi jogát a szolgabíró helyett a földesúrra bizza. Valószínűleg abból a szuppozícióból indult ki, hogy a különbség a kettő közt úgy sem sok, most legalább a gazda *stante*

pede, statarialiter intézheti el bajait a cseléddel. Ha a gazda rosszul aludt, a feleségével összekoccant, ha keveset vagy sokat ivott, joga van haragját, veszekedő kedvét, finnyásságát a cseléddel éreztetni. Leszidja, lemocskolja „erőteljes kifejezésekkel”, amikre az önérzetes béres vasvillát szokott ragadni s azzal felel a becsületében gázolónak. A gazda mocskolódása ellen azonban védelem nincs, a törvény a gazdának erre intézményes szabadalmat biztosított és kimondotta, hogy az éves gazdasági munkásnak becsülete nincs, mert „a cseléd megdorgálásáért a gazda ellen bűnvádi eljárást indítani lehetetlenség!”

A munkást nem tekinti a törvény embernek, a gazdasági munkás csak kétlábú igás barom, melynek, ha becsülete nincs, emberi szükségletei sem lehetnek. Azért ennek a felfogásnak megfelelően is kezeli, mikor kijelenti a 19. §-ban, hogy

19. §. A cselédnek nincs joga a gazda beleegyezése nélkül
1. a munkát mással végeztetni; 2. a gazdaságból eltávozni; 3.
a megengedett időn túl elmaradni; 4. lakásába családjához nem tartozó személyt, ha csak ideiglenesen is, befogadni. (57. §.)”

A törvényjavaslatnak valóságos gyöngye ez a klasszikus kis szakasz. Milyen erőteljes rövidegességgel, mily klasszikus szabatossággal tudja itt, — mikor a gazda önkényét, teljes rendelkezési jogát kell a cselédre biztosítani — meghatározni, hogy a cseléd nemcsak a maga munkaerejét adta el, mikor a gazdával éves szerződést kötött, hanem eladta a testét is. A gazdának csak az a hús kell, amit vásáron vett, ez a megvett eleven hús a majorból el nem távozhat, ha élete vagy a maga és családja egész jövője függ is egy napi távollététől, el nem távozhat, még akkor sem, ha maga helyett helyettest fogad, mert a törvény szerint a cselédnek nincs joga a munkát mással végeztetni. Ha esetleg távozik és helyettest hagy a cseléd a munka elvégzésére, a szerződést megszegi és az 58. §. szerint 30 napi fogsággal és 600 koronáig terjedő büntetéssel sújtható. Ha a gazda mégis humánus volt s elengedte a cselédet 1—2 órára valami dolga elvégzésére, de ha a cseléd nem tud a kiszabott időre visszatérni, akkor is szerződésszegést követ el s a gazdának joga van a 42. §. b) pontja szerint a felmondásra. Megkoronázza a szakaszt az a rendelkezés, mely a „cseléd családjához nem tartozó személynek, a cseléd lakásába való ideiglenes befogadását is tiltja. Jogot ad ez a szakasz arra, hogy pl. ha az esetleg beteg cselédet testvére meglátogatja egy órára vagy hírt visz a majorba internált s a világtól teljesen elzárt cselédnek ismerőse: ezért a gazda cselédjét mint szerződésszegőt perbe fogja s elítéltesse az 57. §. alapján!

Ekkora megkötöttséget és rabságot még a jobbágyi törvények sem, legalább papíron nem, mertek statuálni!

De még ezzel sem elégedett meg a szeretet sugallata által inspirált törvényhozó. Gondoskodni kellett arról is, hogy a távozó cseléd jövőjét is tönkremehesse a földesúr. Az 50. §-ban kimondotta:

50. §. „Bármely okból szűnt is meg a szolgálati viszony, a cseléd köteles a szolgálatból való kilépés előtt a reá bízott tárgyakról pontosan beszámolni, csak azután követelheti törvényesen a kijáró bérét. (57. §.)”;

és szankciót adott ennek a rendelkezésnek a 63. §-ban, mely így szól:

63. §. „Az egyénekenként háromszáz koronát meghaladó kártérítés iránti ügyek elbírálása a királyi bíróságok hatáskörébe tartozik.”

Az a szolgabíró, akinek a földesúr választása adja a hivatalt, aki fölfogásban, politikájában, társadalmi érdekeiben teljesen azonos a földbirtokossal: 300 korona kártérítést kiróhat arra a szerencsétlen cselédre, kinek évi pénzfizetése 100—200 korona közt váltakozik! És ez ellen az ítélet ellen felebbezés sincs, a szolgabíró körmére tehát nem lehet rákoppintani sem!

Nem hagyhatjuk említés nélkül a javaslatnak még két humánus intézkedését; az ítélet feltételes felfüggesztéséről és a törvényhatóságok törvényalkotási jogáról szólnak ezek. Kimondja a hatvanadik szakasz a következőket:

60. §. „Az ezen törvény 57. §-a alapján megállapított büntetés végrehajtását a hatóság a szolgálati viszony megszűntéig elhalaszthatja; ha pedig a szolgálati viszony ideje alatt a gazdát, illetőleg a cselédet ezen törvénybe ütköző újabb kihágás miatt nem büntetik, a büntetés végrehajtását a hatóság indokolt esetben mellőzheti akkor, ha ez a közérdekkel nem ellenkezik.

Az esetben, ha a gazda kész az 58. §. c) pontja szerint elítélt s a szerződés teljesítésére már hajlandó cselédet elfogadni, nemkülönben, ha a cseléd kész az 58. §. c) pontja alapján elítélt és a szerződés teljesítésére már hajlandó gazdának szolgálatába lépni, a gazda és a cseléd együttes kérelmére, a hatóság által a körülmények mérlegelésével a kihágási eljárás, illetőleg az ítélet végrehajtása felfüggesztendő; ha pedig a szolgálati viszony megszűntéig a gazdát, illetőleg a cselédet ezen törvény 58. §. c) pontjába ütköző újabb kihágás miatt nem büntetik, a felfüggesztett eljárás megszüntetendő, illetőleg a megállapított büntetés végrehajtása mellőzendő.

61. §. „Ha az elítélt a jogerősen megállapított pénzbüntetést 48 óra alatt meg nem fizeti, az ítéletben ez esetre megállapított szabadságvesztést, a 60. §. esetét kivéve, azonnal végre lehet hajtani.” (V. ö. 56. §. 1879: XL. t.-c.)

A törvényhatóságok törvényhozó jogát biztosító két szakasz pedig így szól:

12. §. „Amennyiben ez a törvény vagy a törvényhatóságnak e törvény alapján alkotott szabályrendelete ellenkező rendelkezést nem tartalmaz, a felek jogai s kötelességei tekintetében a magánjogi szabályokat kell alkalmazni.

66. §. „A törvényhatóságok felhatalmaztatnak, hogy a gazda és a cseléd közötti jogviszonyoknak a jelen törvényben nem érintett s a helyi viszonyoknál fogva fontos részeire a gazdasági egyesület s a mezőgazdasági bizottság véleményének meghallgatásával szabályrendeletet alkossanak.”

Az előbb idézett szakaszok tárgyalásakor Darányi azt mondta: „Az a vád, mintha a javaslat intézkedései a civilizációval, vagy a liberalizmussal ellenkeznének, merőben alaptalan.” Erre a vakmerő tagadásra csak a múltból vett példák adhatnak cáfolatot. Az 1391. és 1397. évi országgyűlések országos törvényben szabályozták a jobbágság helyváltoztatási jogát. Olyan jogokat biztosítottak a földesurak az idézett törvényekben a munkásnéppel szemben, amelyek lehetővé tették, hogy a „felbújtó, lazító” gazdasági munkást koholt bűntény alapján elítélhették tetszés szerint. *A magyar jobbágság történetének* írója (139. lap) azt jegyzi meg a nemesség 1391. évi jogaira: „Olyan hatalmat adott ez a jog a földesúrnak, mellyel kénye-kedve szerint kijátszhatta, meghiúsíthatta a szabad költözés jogát. Meg is tette a legkülönbözőbb ürügyek alatt. Néha egyszerűen ráfogta a jobbágyra, hogy valami régibb „bűntényéért” még nem lakolt s addig el sem bocsájtotta, míg a büntetést le nem ülte. Máskor a legkülönbözőbb vétségekkel vádolta s el is ítélte, vagy bírságokkal sújtotta s nem bocsájtotta el mindaddig, míg a bírságpénzt le nem fizette. Az ilyen fogásokkal a földesúr rendszeren elérte célját, magáhozláncolta a jobbágyot, ki inkább nem gyakorolta költözési jogát, mert addig, míg telkén maradt, a földesúr nem vette meg rajta a bírságot, nem fenyegette s mindazzal csak akkor állott elő, mikor a jobbágy újra költözési szándékokat kezdett táplálni.” Felvetem a kérdést vajjon a 60. §. feltételes elítélése nem adja-e meg — *mutatis mutandis* — modernebb formában a munkásnép üldözésére, hamis ürügyek alatt hozott ítéletek feltételes felfüggesztésére, a bírság, börtön elhalasztására: s ezzel a béremelés és helyváltoztatás lehetőségének meggátlására a jogot a gazdának? Ezt tagadni, azt hiszem, aligha lehet. (Az sem változtat ezen a tényen, ha a törvényhozás esetleg törli ezt a szakaszt).

Amaz 1391-iki törvényben biztosított jogot pedig: pallosjognak nevezi a történelem!

Azt mondta a magyar földműves nép legnagyobb barátja, az új Verbőczy, hogy az ő törvénye nem ellenkezik a haladással és civili-

zációval. — Acsády Ignác (i. m. 127. lap) kimutatja, hogy „Nagy Lajos királyunk az 1351: 18. t.-c.-ben már azt mondja ki, hogy azon a címen, mintha régebben valami büntettet követtek volna el, melyért még nem lakoltak, a jobbágyokat sem személyökben, sem vagyónukban akadályoztatni, letiltani és letartóztatni nem szabad.” És az 1486:39. t.-c. ötödik kikezdése kimondja, hogy „senki se merje a költözni akaró jobbágyot hatalmasul (vagyis önkényesen) és az ország szokásai ellenére valamely kigondolt ármánnyal, gonoszlelkű zaklatással vagy valamely kieszelt szokatlan dologgal visszatartani úgy, hogy szegényeknek szabadságukban legyen, akár helyben maradni, akár eltávozni” (Acsády i. m. 163. lap). Ezekkel az idézetekkel nem akarjuk azt állítani, mintha a jobbágyoknak a XIV. században valami nagy szabadságuk lett volna.

Idézeteink azonban azt kétségtelenül bizonyítják, hogy az állam törvényhozása nem állt a jobbágyüldözés, hanem a jobbágyvédelem álláspontján. Bátran állítom, a magyar állam idézett törvényei, papíron legalább, emberségesebbek és liberálisabbak voltak a XIII—XV. században a földművesnéppel szemben, mint Darányi mostani javaslata. Darányi a XVI. század Verböczyjének munkásgyűlölő, megtorlásért, bosszúért lihegő és elnyomó politikáját tette törvényhozási politikává az 1898:11. t.-c.-kel és mostani javaslatával.

Ma ismét az állam és a közigazgatás egész apparátusa és agresszív hatalma áll a földbirtokosok mögött: a munkásnép elnyomására.

Nehogy túlzásnak lássék állításom, bizonyítok is. A javaslat 12. és 66. §-a kimondja, hogy a tárgyalás alatt levő javaslat országos rendelkezése hatályon kívül helyezhető és helyettesíthető a vármegye által alkotott szabályrendeletekkel épen azokban az esetekben, melyekben a munkásnép bérére vonatkozó szerződési megállapodásokat kellene félre nem érthető, el nem magyarázható pontossággal, taxatív felsorolni. Hogy mennyire a haladás ellen való és mennyire veszedelmes privilégium ez, azt a magyar törvényhozás emberséges gondolkodású elemei már a XIII. és XIV. században világosan felismerték, sőt nemcsak felismerték, de kiküszöbölését, korlátozását is többször megkísérelték. Az úrbéri kötelezettségek és költözési jog meghatározását igyekeztek a vármegye s a földesúr önkénye alól kivenni és országosan kötelező, egyöntetű törvény oltalma alá helyezni. „A magyar jobbágyság történetében” (115. lap) olvassuk, hogy Róbert Károly 1312. után visszaszerezte az államnak azt a jogot az Árpádok pártvillongásai alatt elhatalmasodott földesuraktól és vármegyéktől, hogy a vármegyei és földesúri szabályozás helyett, az

állam egyöntetűen és országszerte szabályozhassa a munkásnép helyváltoztatási szabadságát.

A vármegyei és földesúri szabályrendeletek helyett I. Károly országos törvény oltalma alá helyezte a munkásnép helyváltoztatási jogának miként való gyakorlását és az úrbéri kötelezettségek mikénti teljesítését. Ezt a törvényt természetesen igyekezett kijátszani mindenki, kinek érdekét sértette. Ez azonban nem változtatja meg azt a tényt, hogy az államhatalom síkra szállt a munkásnépet elnyomni törekvő földesurak ellen a jobbágy nép érdekében s az állam a jobbágyok védelmének és helyváltoztatási szabadságának biztosítása szempontjával alkotta gazdasági törvényeit és a törvényekkel a gyakorlatban is — a királyi hatalom s tekintély egész súlyával védte — a munkásnép szerződési és költözési szabadságát.

Az 1907. évi javaslat 12. és 66. §-a biztosítja azt a kiváltságot a földesúri famíliák szervezetének: a vármegyének (melyet, mint láttuk, az 1312. utáni törvény megsemmisített), hogy az országos törvényhatályát épen a szerződési formák és feltételek megállapításánál érvénytelenné tehessék: a saját érdekeik szerint alkotott törvényhatósági szabályrendeletekkel!

Ha ez a rendelkezés sem ellensége a haladásnak s a munkásnépnek, akkor a munkásnép érdekében való tettek deklarálhatja Darányi a Verbőczy 1514:14. t.-c.-ét is, mely az egész parasztságot kiirtandónak hirdeti.

Általában elmondható, úrrá lett a magyar birtokososztályban — kevés emberséges birtokos kivételével — a Verbőczy szelleme újólag. És ezt a bosszúálló, elnyomó szellemet törvényes formákba öltöztette az új Verbőczy, a magyar dolgos parasztnak amaz után ez a második halálos ellensége. Az 1514. és 1898:11. és 1907. évi törvényeknek hatásai is azonosak, a földműves nép irtózatossá elnyomása, nyomora és tömeges kiszökődése, menekülése az országból. Ez a mai törvényjavaslat azzal a céllal van ügyes furfanggal összetákolva, hogy

1. megkösse, a mozdulás lehetősége nélkül, a másfél millió tényleges szolgálatban levő gazdasági cselédet és megkösse ezek egy millió leiekre rúgó családtagjait.

2. Lehetetlenné akarja tenni ez a javaslat a gazdasági cselédek minden szervezkedését, felvilágosítását, ezért tiltotta ki a 19. §. a család lakásából a „családhoz nem tartozókat”, ezért mondja ki a 19. §., a 42. §., az 57. és 58. §., hogy 600 korona büntetés terhe és kártérítés kötelezettsége mellett „eltávozni a majorból tilos”.

3. Lehetetlenné akar tenni ez a javaslat minden szervezett béremelési mozgalmat és még a békés követelést is az 58. §. c) pontja szerint bünteti.

4. Lehetetlenné akar tenni minden sztrájkot.

Úgy működik ez a törvényjavaslat, mint egy, a modern mechanika automatikus precizitásával megszerkesztett óriási és sokágú hurok. A 70 hurok, azaz törvényszakasz, a gazdasági cseléd nyakára, kezére, lábára és összes kerestetére, összes vagyonára van illesztve, a hurkok vége központositva a földesúr és szolgálója: a szolgabíró kezébe van adva. Ha a cseléd nem hódol a földesúr akaratának, akkor megnyomja a központban annak a huroknak a gombját, amellyel a cselédnek kezét vagy lábát akarja megkötni. Ha a munkásember mozog, rúg és kapál s a hurok lerázását kísérti meg: „maga rontja a helyzetét”, mert mozgásba hozza az automatikus szerkezetnek összes hurkait, mígnem teljesen összetörve megadja magát, vagy romlásba rohan! Nehogy ezt sántító hasonlatnak mondja valaki, mindjárt ki is próbálhatjuk a hurkot, hogyan működik, ha egy „felbújtó, izgató, szervező” gazdasági cseléd elítéléséről van szó, ki a csekély bér ellen mozogni merészel. Az 57. és 58. §. szerint „az a cseléd, aki a szerződés lejáratá előtt a kötelesség teljesítését maga abba hagyja, vagy aki a cselédek kötelességeik megszegésére ösztönzi, 30 napi fogsággal és 600 koronáig terjedő büntetéssel sújtandó.” Az „izgatáson kapott cselédet” a gazda elítéli a 64. §. szerint soron kívül, a szolgabíróval, felebbezés esetén az ítéletet ugyancsak soron kívül a 62. §. szerint némi enyhítéssel (29 nap és 590 korona) az alispánnal helybenhagyatja. A 16., 17., 36., 44. §. szerint „az ítélet végrehajtását a felebbezés nem akadályozhatja meg”, tehát az ítélet a felbújtó és izgató személyére végrehajtatik, vagy a 60. §. értelmében feltételesen, „indokolt esetekben és ha a közérdekkel nem ellenkezik, a körülmények mérlegelésével” felfüggesztetik a szolgálati idő leteltéig. A lecsukatás 30 napig és a 600 koronának a 61. §. szerint 48 órai meg nem fizetése esetén az 56. §. szerint kirótt további 180 napi fogság leülésével vagy feltételes elengedésével azonban: a cselédre kirótt anyagi felelősség kérdése még elintézve nincs. Mert az 50. §. szerint „a cselédre bízott tárgyakról a szolgálat megszűnéskor beszámolni tartozik”. Ha a gazda úgy találja, hogy a cseléd „be nem számolt”, mielőtt a cseléd bérét kiadná, 57. §., vagy ha egyéb kárt konstatál a 45. §. értelmében: akkor a szolgabíróval elítéli a gazda a javaslat 63. §-a értelmében 300 koronáig terjedhető kártérítésre. A szolgabíró a 16., 17., 35., 44. §§-ok értelmében az ítéletet, a cseléd felebbezésére való tekintet nélkül, azonnal végrehajtja, a gazda lefoglalja a cseléd bérét az 50. §. értelmében és zálogot vet a cseléd vagyonára a 35. §. által biztosított joga szerint.

Ugyanilyen automatikusan kapcsolódnak a §§-ok egymásba, ha pl. a cseléd a meghatározott időben be nem áll. Akkor a 17. §. szerint csendőrrel előállítható; ha a szolgálatot azonnal meg nem kezdi, az 58. §. alapján 30 napra és 600 koronára elítélhető, továbbá „elítélendő a gazda kárának megtérítésére és a hatóság költségei megfizetésére”. A cseléd felebbezése az ítélet végrehajtását (16. és 35. §.) nem gátolja.

Ez az eset ismétlődik mindannyiszor, valahányszor a cseléd, a 18. §. szerint nem teljesíti azt a munkát, amire nem szerződött, ha nem dolgozik két cseléd helyett; ha nem végzi minden vasárnap a „sürgős munkát” (39. §.); ha „indokolatlanul távozik a majorból, vagy lakásába, ha csak ideiglenesen is, családjához nem tartozó egyént befogad, 19. §; vagy ha a 45. §. b) pontja szerint: „cselédi alkalmaztatásának természetével merőben ellenkező, szándékosan sértő magatartást tanúsít”: mindannyiszor elítélhető az 57. és 58. §-ai szerint 30 napra és 600 koronára, azonfelül a 20., 49., 50. és 63. §§-ok szerint 300 koronáig azonnal fizetendő kártérítésre és a 35. §. szerint a gazda visszatarthatja a cseléd egész fizetését s zálogot vehet egész vagyónára. Az ítéletet mindig a szolgabíró hozza s a felebbezés az alispánhoz nem gátolhatja meg az ítélet végrehajtását.

Azzal sem védhető ez a javaslat, hogy a szigorú büntetést csak kivételesen fogja alkalmazni, hiszen az indokolás (19. lap) különösen kiemeli, hogy „nem valami elméleti, bürokratikus csinálmányt tervez, hanem a mi viszonyainknak megfelelő szabályzatot, melynek rendelkezései nem fognak papiroson maradni”.

Ez a „gyakorlati” törvénytervezet, kimondom nyíltan, zsarolási jogot konstruált a gazdák számára, mellyel a nincsetlen munkásnép egyetlen vagyonát, sanyarú életének egyetlen fentartóját: munkaerejét zsákmányolhatja ki. S a vagyonos osztály zsarolását a vagyontalanon: az államhatalom oltalma alá helyezi. A modern magyar állam olyan védelmet nyújt a „gyöngge” ezerholdasoknak, az „erős” munkásnép ellen, hogy anyagi felelősség kötelekeivel láncolja a munkást ura birtokához.

Ennek a törvénynek tervezői, elfogadói, sürgetői feledik a történelemnek azt a nagy tanulságát, hogy az elnyomottak, leigáztottak száma és sorsuk kétségbeejtő volta mindig hű tükre volt s marad az uralkodó osztályok romlottságának. Ezzel a törvénytervezettel megsemmisítik azokat a feltételeket, melyek közt a munkás tisztességesen megélhet. Ez a törvénytervezet — rettenetes elgondolni is — harmadfél millió embert foszt meg a védekezés lehetőségétől.

Ez a törvénytervezet sárba tiporja az emberi önérzetet és megfosztja a munkást becsületétől, mikor kimondja a 33. §-ban, hogy a gazda sértő kifejezések használatára törvényes szabadalmat kap s azok miatt a cseléd „bűnvádi eljárást nem indíthat a gazda ellen”. Ez a törvénytervezet megfosztja a másfélmillió éves gazdasági cselédet a saját testével való rendelkezés szabadságától a szolgálat idejére, elkozza a cseléd egyéni szabadságát brutális önkénnyel s örök rabságra internálja a majorok piszkos, bűzös, szűk ólaiba a 19. §. rendelkezéseivel. Ugyancsak ez a szakasz s az idézett 57., 58. §§. megfosztják a munkást az önművelődésnek alkalmától is, jogától is; megfosztják a szervezkedés jogától, a béremelésre, a nagyobb gazdasági jólétre való törekvés jogától. Kiszolgáltatja a cselédet a gazda önkényének, szeszélyének, büntetési és kegyelmezési hatalmának. A gazda hangulata szerint teheti tönkre a szerződészegésért kirótt büntetéssel és kártérítéssel a szerencsétlen cselédet vagy engedheti futni a szegény embert. Viszont a gazda ellen biztosított jogai a cselédnek csak fiktív jogok. Azért adja e fiktív jogokat a nagyképu és alattomos törvényhozó, hogy az igazságosság látszatával s az ő szájában a hazug emberszeretet jelszavaival a munkásnépet s az emberies gondolkodású polgárságot elhallgattassa. A szerződés megkötésének formai megállapítása, a munkás terménybeli járandóságának, élelmének, pihenésének, munkaidejének, lakásának, tűzrevalójának, betegségének szabályozása mind az „illető vidék szokására, a szolgabíróra s a vármegyére” van bízva. Mindezt a munkásság érdekében a törvénytervezet nem állapítja meg becsületes, tételes felsorolással a gazdával szemben és így a gazdák összes visszaélései, miket ezer év óta uzoválnak, orvosolatlanul maradnak. Csak a munkásnép rabsága lesz nagyobb, a munkásnép elnyomottsága elbirtatlanabb!

Az eredménye az lesz ennek a törvénynek, hogy alig akad cseléd, akit 2—3 év alatt súlyosan el nem ítélték különféle címeken, 100—200 koronás bérek mellett, horribilis pénzbüntetésre és kártérítésre. Amint pedig azt tapasztalja a munkás, hogy az állam, a vármegye, a szolgabíró, a csendőr, rendőr, gazda együttesen összefogott az ő boldogulásának meggátlására, tömegesen fog kiszökdödni oda, ahol legalább úgy bánnak vele, mint emberrel s nem mint igás barommal. Az 1514-iki Verböczy-törvények után, elnéptelenedett az ország teljesen a XVI—XVII. században. Épen így fog elnéptelenedni a latifundiumok népirtó garázdálkodása és a Darányi barbár törvényei, a hatóság üldözései következtében a XX. században.

Nincs ebben a törvénytervezetben egyetlen modern szellemű, a munkásnépet hathatósan védő ép szakasz. Vissza kell azt vonni. Típusa

ez a feudális osztálytörvénynek, amelyet a középkorban, a jobbágyság teljes erőtlensége s a feudalizmus mindenható uralma idején lehetett hozni. Eklatáns bizonyítéka ez a javaslat annak, hogy a mai korhadtt osztályuramtól nem várhatunk bátor koncepciójú, messzélátó, a néptömegek gazdasági, szociális érdekeit ápoló, a nép és az állam jövőjét szolgáló politikát. Ez a korhadtt, feudális uralom s eszköze, a parlament, hasonlóan a minden emberi méltóságából és jó tulajdonságaiból kikopott vén uzsoráshoz, csupán a maga telhetetlen kapzsiságának kielégítésére, vagyoni és hatalmi monopóliumának megoltalmazására gondol. Azt hiszi vakon, hogy a fák az égig nőnek s a modern gúnyába bujtatott jobbágyság örökösen fentarthatja a kifoltozott feudalizmus lehetetlenné vált gazdasági, politikai uralmát. Hasztalan az urak minden törekvése! Hasztalan a Darányi képmutatása és pusztító vakmerősége! A feudalizmus még Magyarországon is kiélt rendszer; feloszló hulla csupán, mely mindent megmérgez, ami közelébe jut.

Nem kell népünknek semmi az urak szociális jóindulatából! Nem a lehulló szociális morzsákat, hanem az összes szociális jogokat követeli már ez a nép. Azért az urak erőlködéseit kineveti, jóindulatukat rettegi és gyűlöli, alattomoságukat, immorális törvényalkotásaikat megveti a gondolkodó nép! Ez a törvényjavaslat csak fokozott erő kifejtésére buzdítja a népet amaz egyetlen követelésének hangoztatásában: adjátok meg az általános titkos választójogot!

Adjátok vissza a nép elrablott jogát s majd gondoskodik maga a nép, az egész ország érdekeit átfogó, a milliók sorsát javító, milliókat anyagilag, társadalmilag fölemelő, bátor és nagy vágású politikával: az egész nemzet jövőjéről.

* * *

Dolgozatom kiszedve volt már, midőn a kormány hivatalosan közzétette rövid és szűkszavú értesítését azokról a módosításokról, melyeket a képviselőház földművelési bizottsága a javaslaton tett. Az értesítés nagyon röviden emlékezik meg a megejtett változtatások néhányáról csupán, pedig a *Budapesti Hírlap* (1907. ápr. 25. sz.) híradása szerint „a 70 szakaszból álló javaslat ellen több száz módosítást adtak be”. A közzétett „enyhítések” azonban nem érintetik a javaslatról előadott bírálatom lényegét. Én a hivatalosan kiadott törvényjavaslatot bíráltam és ez a javaslat és bírálata is mint kortörténeti dokumentum nem veszi el jelentőségét még akkor sem, ha azt a magyar közvélemény váratlanul erős ellenállása következtében, a feudális nagybirtokosok kész szolgája: a kormány és a képviselőház visszavonná is. A megejtett módosítások érdemeiről addig nem mondhatok végleges ítéletet, míg az új szöveg végleges

formájában ismét közzétéve nincs. Mert Darányi érti a maga dolgát, jól tudja, hogy látszólagos engedményekkel a szalmatüzű magyart el lehet hallgattatni, hogy azután sunyi ravaszsággal más helyre csempéssze be a legsúlyosabb intézkedéseket.

A javaslaton ejtett változások, amennyire a lapokból értesülhettem, a következők: A 17. §-nál meghagyta a bizottság a cseléd karhatalommal való előállítását. A 18. §-nál Buday B. módosítását, hogy „a cseléd tartozik a beteg vagy távollevő cselédet helyettesíteni s átmenetileg a gazdasági munkát végezni”, elfogadták. Ez rosszabbá tette a javaslatot azzal, hogy most az arató munkás helyettesítését is kötelezőleg rója ki a cselédre. A 28. §-nál módosítás történt: 1. „A 200 koronánál kevesebb adót fizető gazdák levonják a cseléd béréből a gyógyszerek árát”; 2. „a betegséget színlelő cseléd megfizesse az általa okozott költségeket”; 3. „a gazda a cseléd temetkezési költségéhez a felnőtteknél 20 koronával, kiskorúaknál 10 koronával” köteles járulni. Ez a három módosítás rosszabbodást jelent a cseléd kárára, javítást a gazda javára, mert a javaslat eredeti szövege: 1. Az egész gyógykezelési költséget, a gazdára róttá 45 napig, kivéve a cseléd hibája által okozott betegség esetén, míg a módosítás szerint a kisgazdák a gyógyszer árának felét levonhatják a cseléd béréből; 2. a nagy gazdák új kibúvót kaptak a gyógyítási költségek lerázására a „betegséget színlelő” kártérítési kötelezettségének beiktatásával; 3. a temetkezési költségnek is felét róttá ki a javaslat a gazdákra, a módosítás már kevesebbet ad. A 33. §-nál a gazdának 10 koronáig terjedhető rendbírságolási jogát törölte a bizottság. Ez enyhítés. Súlyosbítást jelent azonban: a becsületsértő kifejezések, piszkolódások törvényes szabadalmazása és fentartása után, annak törvény beiktatása, hogy „a cseléd a megdorgálásért bünvádi eljárást ne indíthasson”. Ezzel kodifikálva van nyíltan s még erősebben: a munkás becsütelensége s az úri becsület szuperioritása. A 42. §. kimondja, hogy „a hanyagságból okozott kár esetén is legyen egy havi felmondásnak helye”; továbbá, hogy „az állatok kíntása felmondási ok”. A 43. §-nál a módosítás annyi, hogy „a cseléd egy havi felmondással távozhat, ha a gazdát a cseléd sérelmére elkövetett kihágás miatt egy ízben elítélték”. A 45. §. módosítása kimondja, hogy „a gazda az ellene izgató, lazító, fenyegető cselédet azonnal elbocsájthassa”. A 49. §. a kártérítés kötelezettségét „a sztrájk és a hamis cselédkönyv használata” esetére mondja ki. Az 57. §-nál tett enyhítés mértékéről nem adott tiszta képet a tudósítás. A módosítás szerint az első alkalommal kihágást elkövető, cselédre 100 koronáig, illetőleg 50 koronáig terjedő büntetés szabható ki, a javaslatban tervezett 200 korona helyett. Az

ismétlés esetén való büntetés elmaradt. A sztrájkra felbújtók, sztrájk-szervezők büntetése azonban maradt 30 nap és 600 korona. Ezzel a szakasz elején tett enyhítés értékét is leszállítja a javaslat, mert ezután is a gazda határozza meg, ki a felbújtó. Az 58. §. eredeti 30 nap és 600 korona büntetése is megmaradt arra a cselédre, aki „szolgálatba nem áll vagy a szolgálatból jogtalanul kilép”. És ez a tény azt jelenti, hogy majd az 58. §-t fogják alkalmazni kihágás esetén gyakrabban és nem az 57. §-t. A 60. §-ból a gazda kérelmétől függő feltételes elítélést törölték. Ez méltánylandó enyhítés. De mindjárt ellensúlyozta ezt a bizottság a 61. §-nál, hol kitörölte azt, hogy „a rossz élelmezést adó és a helykeresésre időt nem engedő gazda ellen hivatalból indíttassék meg az eljárás”. Tehát a cseléd nem kérheti a gazda megbüntetését a rossz élelmezés miatt és amiatt, ha hely nélkül kénytelen maradni. A 63. §-nál a közigazgatási hatóság kártérítési jogának megállapítását 100 koronára korlátozta. Ez is méltánylandó enyhítés. A javaslaton tett változtatások értékét az agresszív nagybirtokosok lapja (a *Budapesti Hírlap* 1907. április 25.) úgy összegezi, hogy „Darányi konciliáns volt a cselédekkel szemben (?), megingathatatlan maradt a szerződés védelmében, az izgatok és fölbújtók ellen való szigorúságban, de engedett a büntetőjogi megtorlásban. Így tehát a cselédvédő intézkedések mind megmaradtak, (?) a gazdák helyzete néhány módosítás folytán, mint a községi egyházi adók megfizetésének törlése s a kártérítési kötelezettség mérséklése és több efféle, javult”.

A cselédek javára 4 enyhítő módosítás történt hát a javaslaton: a 33. §. 10 koronáig emelkedő rendbírságának megszüntetése; az 57. §. elsőfokú kihágási büntetése mérséklése s a másodfokon elengedése; a 60. §-nál a feltételesen felfüggesztett ítélet kihagyása; a 63. §-nál a szolgabírói önkénynek, a cseléd kártérítésénél való korlátozása. De rontott 4 helyen a bizottság a cselédségnek, a javaslatban adott és a szöveg lazasága miatt kijátszható anyagi kedvezésén.

Ezzel szemben a látszólagos enyhítések után is, mint maga az agresszív agráriusok hírlapja állapítja meg, lényegében megmaradt a javaslat 30 éves barbár szigorúsága a szerződés megszegőire, a munkás előállítására; a munkaidőre; a cseléd helyhezkötésére; a kártérítésre; a szervezkedési jog, a sztrájkjog és helyváltoztatási szabadság elkövetésére; a felebezés meggátolására; maradt a megrövidítés, megcsalás lehetősége; a cseléd élelménél, terménybeli fizetésénél, nyugvási idejénél; megvan a jog az ifjú munkások és iskolaköteles gyermekek kizsákmányolására; továbbá megmaradt a törvényhatóságoknak (a 12. és 66. §-ban) biztosított szabályrendeletalkotási joga; megmaradt a gazda javára a

szerződés szabadsága cégére alatt biztosított kijátszási szabadság a cseléd rovására; megmaradt a cselédnek becsülettől való megfosztottsága; megmaradt a gazda önkényes és kártérítés nélkül való kilökést joga. Ezenfelül még pénzértékben kifejezhető anyagi előnyöket is biztosítottak a 28. §. módosításai a gazdának.

Rácz Gyula.

U. i. Leopold Lajos barátomnak, a *Huszedik Század* előző számában közölt pompás cikkére — mivel a „Parcella” gondolatát én hoztam körünkbe először — a következő számok egyikében, én leszek szerencsés az első érdemleges választ megadni.

